

Historia, mediat ja viestintä

Historia modernina akateemisena oppiaineena voidaan lyhyesti määritellä menneisyyden tutkimukseksi. Mutta miksi menneisyyttä pitäisi tutkia, ja mitä menneisyys itse asiassa on? Vain tietynlaisissa yhteiskunnissa, kuten omassamme, menneisyys näyttääytyy erilaisena kuin nykyisyys. Juuri tunne elämisestä yhteiskunnassa, jota leimaa jatkuva, keskeytyksetön muutos, synnyttää historiallisen ajattelutavan, kyvyn havaita ero nyt ja silloin -sanojen välillä. Tämän eron tunnistaminen nostaa esiin kysymyksiä. Miten nämä muutokset menneisyyden ja nykyisyyden välillä ovat tapahtuneet? Mitä ne tarkoittavat? Vastatessamme näihin kysymyksiin yritämme ymmärtää myös jotakin syvempää kuin vain yhteiskunnallista muutosta. Yritämme ymmärtää oman yhteiskuntamme todellisen luonteen.

Artikkelissa pohditaan historian tutkimuksen ja (joukko)viestintien historian kirjoituksen ongelmia. Eri tapoina tematisoida medioiden historiaa näyttävät yhtäältä viestinnän teknologioita korostava oppisuunta (Innis, McLuhan) ja toisaalta viestinnän luoman julkisuuden sisältöjä painottava tarkastelutapa. Uutta näkemystä viestinnän ja erityisesti joukko- ja viestinnän historian kirjoitukseen hahmotellaan viestintämuotojen ja niiden aikasuhteen kautta.

Nykykeskustelu tästä keskeisestä aiheesta keskittyy modernisaation käsitteen ympärille (Harvey 1988, Giddens 1990). Mitä modernisaatiolla tarkoitetaan? Entä modernismilla? Moderniteetillä? Ei ole vaikeata havaita, että kaikkia kolmea termiä yhdistävä yleiskäsite on moderni uuden tai uutuuden merkityksessä, ja että se määrittelee itsensä erilaisuuden kautta. Moderni on jotakin,

mikä ei ole vanhaa; se on tätä hetkeä, nykyisyyttä, jotakin uutta... Esi-moderni – se joka oli ennen – on vanhaa ja mennyttä. Juuri näitä vastapareja historia yrittää löytää ja selittää.

Historia: suhteemme menneeseen

Jos yhteiskuntamme yksi leimaa-antavista piirteistä on selkeä erottautuminen menneisyydestä, meidän täytyy asettaa kaksi alustavaa kysymystä: minkälainen on suhteemme menneeseen ja kuinka me tutkimme sitä?

Suhteella tarkoitan jotakin sellaista kuin minkälaisia tunteita meillä on menneeseen kohtaan – välitämmekö siitä? Arvostammeko sitä? Tunneemmeko olevamme yhteydessä siihen? Esimerkiksi Karl Marx (yksi modernisaation ensimmäisiä suuria analytikkoja) kirjoitti historiasta seuraavasti:

Ihmiset itse tekevät historiansa, mutta eivät tee sitä mielensä mukaan, eivät itse valitsemisensa, vaan välittömästi edeltäneissä, annetuissa ja perintönä siirtyneissä olosuhteissa. Kaikkien edesmenneiden sukupolvien perinteet painavat elävien aivoja vuorenraskaina.

(Marx 1851/1990, 222)

Olisi helppoa osoittaa, että Marxin paljon siteerattu kohta olisi tyypillistä asennoitumista mennyttä kohtaan. Menneisyys ei auta toimintaamme nykyisyydessä, vaan painaa raskaana taakkana harteillamme. Mennyt on kuollutta eikä sillä ei ole mitään tarjottavaa eläville. Tällainen asenne ei ole ainoastaan tyypillinen henkilökohtaisella tasolla. Se oli (ja on edelleen) arkiajatteluun perustuva oletus moderneissa yhteiskunnissa. Me arvostamme uutta ja heitämme vanhan menemään; 'vanhanaikaista' emme arvosta. Tässä kohtaa eroamme aikaisemmista yhteiskunnista, joissa vanhaa arvostettiin juuri siitä syystä, että se oli tunnettua ja tuttua, koettua ja hyväksi havaittua. Mutta jotta nykyaikaiset yhteiskunnat voisivat ajatella itseään moderneina, niiden täytyy tehdä selkeä ja lopullinen ero suhteessaan menneisyyteen. Tunnetuin esimerkki tällaisesta asennoitumisesta oli ranskalaisen vallankumouksellisten yritys poistaa menneisyys kokonaan ja aloittaa uudestaan 'vuodesta nolla' (kuten Pol Pot teki Kamputseassa 1970-luvulla).

Toisaalta, kun taistelemme vapauttaaksemme itsemme menneisyydestä ja kaikista niistä siteistä, jotka sitovat meidät siihen, emme koe vain vapauden vaan myös menetyksen tunteen. Kun kiellämme menneisyytemme päästäksemme siitä eroon, kohtaamme kysymyksen: vapautta mitä varten? Päästäksemme irti menneisyydestä meidän ei ole ainoastaan kiellettävä tavat, rituaalit, traditio ja niiden luomat sosiaaliset identiteetit, vaan myös se turvallisuus, joita ne tuovat mukanaan. Kaikesta tästä seuraa kasvava epävarmuus omasta identiteetistämme. Kun tulemme yhä epävarmemmaksi itsestämme ja siitä 'mistä tulemme', yritämme rekonstruoida identiteettimme kääntymällä menneisyyteen.

Tämä kehitys ilmenee monin tavoin moderneissa yhteiskunnissa. Ehkä selvimmän sen havaitsee siitä, että alkoi ilmestyä uudenlaisia narratiiveja, 'elämäkertoja' (life histories). Erilaiset fakta- ja fiktiopohjaiset kertomuksen muodot syntyivät rinta rinnan Euroopassa 1700-luvulla modernin romaanin ja omaelämäkerran muodoissa. Molemmat pohjautuvat monimutkaiseen, muuttuviin käsityksiin siitä, mikä ja millainen moderni ihminen on. Modernin ihmisen elämä ei ole syntyperän määräämä. Yksi tyypillinen esimodernin yhteiskunnan piirre oli se, että syntyperä määritteli yksilön elämää (tätä kutsuttiin kohtaloksi). Mutta me uskomme, että meidän maailmassamme ihmiset määräävät itse oman kohtalonsa (tätä Marx tarkoittaa kirjoittaessaan että ihmiset tekevät oman historiansa). Moderni ihminen 'kirjoittaa' itse oman elämänsä tarinan.

Romaanit (fiktio) ja elämäkerrat (fakta) jäljittävät ja samalla tunnustavat modernin ihmisen elämän perustavanlaisen kompleksisuuden. Tällaisten narraatioiden luonne on itsessään historiallinen. On tärkeää huomata, että niin kutsuttu 'historiallinen romaani' syntyi 1800-luvun alkupuolella paljon ennen kuin historia akateemisena oppiaineena sai alkunsa. Historiallisen romaanin isänä voidaan pitää Sir Walter Scottia, jonka romaania *Waverly* (1814) luettiin kaikkialla Euroo-

passa; sen muodon omaksui ja sitä edelleen kehitti Ranskassa Stendahl (*Parman kartusiaaniluostari*, 1839) ja Venäjällä Tolstoi, jonka *Sota ja rauha* (1864-69) on 1800-luvun eurooppalaisen romaanitaiteen ehkä suurin mestariteos.

Näissä romaaneissa kaksi maailmaa törmää yhteen: 'varsinainen historia', joka näyttää suurmiehisten (kuten Napoleonin) ratkaisevina tekoina. Tätä vasten asetuu romaanien 'elämiskaailma', jossa (kuvitteelliset) tavalliset ihmiset elävät tavallista elämäänsä ja joutuvat tavalla tai toisella kosketukseen tämän ajan historiallisten tapahtumien kanssa. Siten Edward Waverly, Scottin romaanin kuvitteellinen sankari, löytää itsensä Cullodenin taistelun (1746) tiimellyksestä. Taistelussa englantilaiset ja Alamaan skotit voittivat Ylämaan skotit, ja se oli ratkaiseva historiallinen tapahtuma. Parman kartusiaaniluostari taas alkaa Waterloon taistelusta (1815), jossa kuvitteellinen sankari Lucie de Fabrizzio joutuu sodan pyörteisiin.

Jokaisessa kolmessa romaanissa 'todellinen elämä' sijoitetaan lopulta siihen jokapäiväiseen arkiseen elämään, jota 'tavalliset' ihmiset elävät ja joka rakentaa romaanien kuvitteellisen elämiskaailman. 'Todellinen' historia – sodat, kabinettipolitiikka, kuninkaiden, prinssien ja kenraalien erilaiset teot – näyttää lopulta kaukaisena ja epätodellisena verrattuna todelliseen, mutta kuvitteelliseen tavallisten miesten ja naisten elämiin ja elämänhistorioihin. Samanlainen jännite voidaan löytää historian kehityksessä akateemisena oppiaineena. Mikä sen tutkimuskohteen pitäisi olla? Pitäisikö historian tutkia kabinettipolitiikkaa vai arkielämää?

Historiaa ei siten pidä käsittää ensisijaisesti jonakin, jota historioitsijat kirjoittavat. Se on ennemminkin suhtautumistapa, arkijärkeen perustuva asenne menettä kohtaan, joka on saanut alkunsa historia-oppiaineen ulkopuolella. Kirjailijoiden suhde 'vakavaan' historiaan onkin ollut usein lempeän ylenkatseellinen. Jane Austen kirjoitti kuusitoistavuotiaana kuvitteellisen Englannin historian (1791), ilkkurisen väännöksen kaikista niistä tylsistä kuningas- ja kuningatar-kronikoista, joita hänen oli kasvatuksen nimissä pitänyt opetella. Tolstoi, joka oli opiskellut lyhyen ajan historiaa yliopistossa, kuvaili historiaa *Sodassa ja rauhassa* "kuuroksi mieheksi vastaamassa kysymyksiin, joita kukaan ei ollut esittänyt". Nykyaikainen, ammattimainen akateeminen historiantutkimus sellaisena kuin me sen tunnemme, alkoi vasta 1800-luvun loppupuolella.

Peter Burke kirjoittaa, ettei ennen historian ammattimaistumista tehty jyrkkää eroa poliittisen ja sosiaalishistorian välillä. Esimerkiksi Edward Gibboni käsitteli teoksessaan *Romaan valtakunnan nousu ja tuho* (1776-88) molempia. Sata vuotta myöhemmin kuuluisin eurooppalainen historioitsija oli saksalainen Leopold von Ranke, joka tutki valtion ja hallinnon historiaa. Ranken työn ja hänen seuraajiensa työn kautta poliittinen historia saavutti hallitsevan aseman samalla kun sosiaalishistoriasta tuli G. M. Trevelyanin tunnetun määritelmän mukaan marginaalitutkimusta - politiikan hylkäämien ihmisten historiaa. (Burke 1992, 6-7).

Vasta 1950-luvulla sosiaalishistoria nousi Englannissa siihen saakka itsestään selvänä pidettyä olettamusta vastaan, että 'todellinen historia' (jonka 'todelliset historioitsijat' määrittivät) oli poliittisten eliittien historiaa. Uusi sosiaalishistoria vaati, aivan kuten historiallinen romaani oli aikaisemmin tehnyt, että huomio kiinnitettäisiin merkityksettömäksi leimatun merkityksellisyyteen – tavallisiin miehiin ja naisiin ja heidän jokapäiväiseen elämäänsä. Nämä 'arkipäivän tarinat' (histories from below) löysivät uudelleen sellaiset unohdetut kohteet kuten englantilaisen työväenluokan (Thompson 1963), naisten (Rowbottom 1968 tai perheen (Stone 1970) historian. Tällä tavoin akateeminen historian kirjoitus alkoi tämän vuosisadan toisella puoliskolla laajentua ja monipuolistua. Alettiin kirjoittaa uudenlaisia historioita; esimerkiksi lapsuudesta (Aries), sähköstä ja kotitalousteknologiasta. Historian tutkimuskohteiden laajentumisen myötä kiinnostuksen kohteeksi nousivat myös mediat.

Mitä mediahistoria on?

Mitä mediahistoria käsittelee? Meidän täytyy ensin määritellä, mitä termillä tarkoitetaan. On tärkeää huomata, että kysymyksessä on monikkomuoto (ei medium, vaan media). Monikkomuodon käyttäminen viittaa yleensä sekä lehdistöön että sähköisiin viestimiin (radio ja televisio) ja ehkä myös elokuvaan. Mutta entä kustannustoiminta? Tai mainonta? Tai musiikki- ja levyteollisuus? Meidän on perusteltava, miksi jotkut viestintämuodot luetaan medioihin, mutta toiset eivät. Tässä artikkelissa ymmärrän medioiden viittaavaan ensisijaisesti sanomalehtiin, radioon ja televisioon, ja perustelen näkemystäni seuraavasti.

Media -käsitettä on käytetty nykyisessä merkityksessään vasta 1960-luvulta lähtien. Idea medioiden hallitsemasta maailmasta syntyi samalla kun television katselu saavutti hallitsevan aseman ihmisten arkielämässä Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Termin käyttö sen arkimerkityksessä pitää sisällään sen, että yhteiskunnassamme lehdistö ja sähköviestintä ovat keskeisiä yhteiskunnallisia instituutioita, joita pidetään itsestäänselvyytenä ihmisten jokapäiväisessä elämässä.

Tällainen määrittely herättää kysymyksen siitä, mitä oli ennen medioita. Norjalainen historioitsija Hans Fredrik Dahl (1994) on osoittanut, että ennen 'media-yhteiskuntaa' oli 'massayhteiskunta', ja sellaiset käsitteet kuin massakulttuuri ja joukkoviestintä viittaavat uuteen viestintäteknologiaan ja sen vaikutuksiin 1900-luvun alun yhteiskunnassa. Niinpä 1930-luvulla Englannissa, Euroopassa ja USA:ssa kiisteltiin uuden massajournalismin, Hollywood-elokuvan, kaupallisten radioasemien ja teollisesti tuotetun populaarimusiikin yhteiskunnallisista arvoista, uusista makutottumuksista ja uskomuksista.

Dahlin mukaan medioiden historiallinen tutkimus tutkii niitä instituutioiden näkökulmasta. Se kohdistuu palveluita välittäviin organisaatioihin: miten lehdistö, radio tai televisio ovat kehittyneet. Tämä tarkoittaa niiden taloudellisten, sosiaalisten, kulttuuristen (joita Dahl ei mainitse) ja poliittisten tekijöiden huomiointia, jotka ovat muokanneet kehitystä, jonka me nyt tunnistamme maailmanlaajuisiksi teollisuudeksi. Viestinnän historiallinen tutkimus tarkoittaa puolestaan medioiden välittämän sisällön tutkimusta, mediajärjestelmien sanomien tutkimusta. Dahlin esimerkit ovat poliittisen propagandan tutkimuksesta. Hän painottaa kuitenkin, ettei viestinnän tutkimus rajoitu ainoastaan mediaorganisaatioihin. Viestintä on keskeistä ihmisten kaikelle sosiaaliselle kanssakäymiselle; se on paljon vanhempaa kuin nykyaikaiset mediajärjestelmät, ja sitä tutkitaan useissa muissa konteksteissa. Kuitenkin, jos meidän tutkimuskohteemme ovat mediat, meidän on luonnollisesti tutkittava niitä viestintäjärjestelminä, koska tämä on niiden olemassaolon perustehtävä. Dahl osoittaa, että yhteiskuntatieteilijät ovat aina olleet kiinnostuneita nykyaikaisten medioiden viestinnällisestä tehtävästä pitäen lähtökohtanaan 'kuka sanoo kenelle mitä (ja millä keinoin)'-prosessia.

Dahl tekee myös yhtäältä eron synteettisten ja erityisten historioiden välillä sekä toisaalta erottaa toisistaan viestinnän sisällön (sanoman) ja sanomia välittävän viestintämuodon. Medioihin kohdistuva erityinen lähestymistapa tutkii yksittäisiä medioita (sanomalehtiä, elokuvaa, radiota jne), kun taas synteettinen tarkastelee niitä toisiinsa kietoutuneena järjestelmänä. Esimerkiksi uutisia on tuskin mahdollista tutkia vain yhden median kautta. Niitä on tarkasteltava ja tutkittava lehdistön ja radion ja television kautta, koska nämä kolme ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa tuottaakseen ja määritelläkseen päivittäin sen tuotteen, jonka me tunnistamme uutisina. Medioiden historiallisen tutkimuksen kannalta tämä on ongelmallista, koska tähän saakka on tutkittu lähinnä yksittäisiä medioita niiden keskinäisyyksien sijaan. Synteettinen lähestymistapa tutkii medioita ensisijaisesti viestinnän muotoina, joiden luonteeseen itse viestiä kantavat mediat vaikuttavat. Tällainen tutkimus on avannut tärkeän mahdollisuuden uu-

denlaiselle historialliselle tutkimukselle; Marshall McLuhanin kuuluisin sanoin: väline on viesti!

Kehitelläkseni viimeisintä huomiota edelleen, siirryn nyt – pitäen ylläesitetyn jaottelun mielessä – tarkastelemaan sitä, miten viestinnän sosiaaliset muodot ja medioiden historiallinen kehitys liittyvät yhteen. Keskityn tämän kehityksen pääpiirteisiin tarkastelemalla nykyaikaisten medioiden teknologisten, poliittisten ja kulttuuristen muotojen historioita. Näin toimimalla suljen kuitenkin samalla pois monia muita alueita. Yksi tällainen vielä lastenkengissä oleva mediahistorian alue on yleisöjen tutkimus: miten yleisöt ovat eri aikoina reagoineet radion, television, elokuvan, sanomalehtien ym. medioiden tarjontaan. Tämä artikkeli ei esittele kukaan kattavasti kaikkea medioiden ja viestinnän historiallista tutkimusta. Tutkimus tällä alueella on vielä nuorta, ja moni tärkeä tutkimussuunta odottaa vielä avaajaansa. Olen kuitenkin samaa mieltä Hans Fredrik Dahlin kanssa siitä, että mediahistoriaa voidaan pitää jo vakiintuneena tutkimusalana. Mediat ovat nykyaikaisten yhteiskuntien keskeisiä instituutioita, jotka ovat vuorovaikutusuhteessa kaikkiin yhteiskunnan osa-alueisiin. Sellaisenaan ne ovat tärkeitä tutkimuskohteita, ja niiden kehityksen rekonstruointi avaa mahdollisuuden ymmärtää, mikä merkitys niillä on ollut siinä muutoksen ja jatkuvuuden prosessissa joka tekee nykyaikaisesta maailmastamme modernin maailman.

Mediat viestintäteknologiana

Viestinnän perustavanlaatuisen, universaali muoto kaikissa ihmisyyhteisöissä on kieli tai tarkemminkin puhuttu kieli eli puhe. Voimme pitää puhetta ja kirjoittamista yhteenkuuluvina, mutta ei ole epäilystäkään siitä, etteikö puhe ole ontologisesti ja historiallisesti kirjoittamista edeltävää. Puhe tapahtuu aina osanottajien välillä keskustelussa: kukaan ei puhu ilman kuulijaa. Täten perustavaksi kysymykseksi nousee: mitä kaikkea voimme tehdä käyttämällä puhetta (ja mitä ei voida) viestintävälineenä verrattuna muihin välineisiin? Toinen kysymys koskee kirjoittamista: mitä me voimme tehdä kirjoitusta käyttämällä (ja mitä se tekee meille, toisin sanoen: miten kirjoittaminen muokkaa meitä)? Ja kolmanneksi: mitä myöhemmät viestintävälineet (painoviestintä, radio ja televisio) tekevät meille ja mitä me teemme niillä? Näillä kysymyksillä on sekä positiivinen että negatiivinen puolensa: mitä kukin yksittäinen media mahdollistaa meidän tekevän, ja mitkä ovat sen tekemisen rajat.

Marshall McLuhan, Innisiä seuraten, ymmärsi kaikki mediat (puhe, kirjoitus, painoviestintä, radio, tv jne) ihmisten työkaluina tai voimavaroina. Hän piti niitä teknologioina ja kutsui niitä 'ihmisen jatkeiksi'. Viestinnän erilaiset muodot hänen mukaansa sananmukaisesti laajentavat mahdollisuuksiamme tehdä erilaisia asioita aistiemme ja ruumiimme avulla. Miten pitkälle voin esimerkiksi ulottaa käsivarteni? Miten pitkälle voin heittää esineen? Kuinka kauas ääneni kantaa? Ruumiillisuutemme määrää olennaisesti toimintamme ulottuvuutta. Työkalut ovat ruumiimme jatkeita. Vasara on käsivarteni jatke, teleskooppi silmäni ja mikrofoni ääneni.

Toimintaamme määrittävätkin pitkälti saatavilla olevien resurssien (joista viestintämuodot ovat yksi) aikaa ja tilaa koskevat ominaisuudet. MacLuhanin vanhempi kollega, taloushistorioitsija Harold Innis esitti ensimmäisenä kysymyksen: miten kunkin yhteiskunnan käytettävissä olevat viestintävälineet vaikuttavat sen luonteeseen? Minkälainen on yhteiskunta, jossa puhe on ainoa sen jäsenten käytettävissä oleva viestintäväline? Innisin vastaus oli, että tällaiset yhteiskunnat olivat väistämättä tilallisesti rajattuja. Ne voivat koostua vaeltavista paimentolaisista tai olla alueellisesti rajattuja, mutta koska yhteiskunnan jäseniä yhdistää on vain puhuttu kieli, jää yhteisön koko väistämättä pieneksi. Ryhmän sosiaalinen

muisti – tietämys siitä ‘mitä, missä, ja milloin’ erilaiset asiat on tehtävä periytyen menneestä kokemuksesta – siirtyy suullisesti sukupolvelta toiselle.

Kirjoitusjärjestelmät kehittyivät Innisin mukaan koordinoimaan ja kontrolloimaan ihmisen toimintoja laajentuneessa ajassa ja tilassa. Kirjoitus on tallennusjärjestelmä: tapa tallentaa tietoa niin, että sitä voidaan kuljettaa pitkien matkojen taakse (tilassa) ja että sitä voidaan säilyttää (ajassa) dokumenttina siitä, mitä on sanottu.

Yleisemmällä tasolla Innis väitti, että medioilla, jotka käyttävät erilaisia materiaaleja (kiveen kirjoittaminen tai papyrukselle kirjoittaminen), on erilaisia seuraamuksia ajan ja tilan sosiaaliselle kontrollille; hän kutsui tätä ‘viestinnän vinoutumaksi’ (bias of communication). Hän korosti kirjoitustaidon merkitystä imperiumien perustamisessa ja ylläpidossa. Kirjoitustaito vaikutti valtakuntien alueelliseen laajentumiseen ja ajalliseen pysyvyyteen. Suurten imperiumien kuten Rooman valtakunnan hallitsemiseen ja koordinoimiseen liittyvät monimutkaiset tehtävät edellyttivät kirjoitusjärjestelmää sekä keinona päätösten, lakien ym. tallentamiseksi että tapana niiden välittämiseksi valtakunnan eri kolkkiin. Kirjoitustaito oli koko valtavan hankkeen selkäranka. Innisin analyysi viestinnän kirjoitusjärjestelmistä osoittaa selkeästi, että kirjoittamisen ensisijainen funktio on aina ollut yhteydessä poliittiseen ja taloudelliseen valtaan. Kirjoitustaito on aina tuonut muassaan perustavanlaatuisen eron kirjoitustaitoisten ja -taidottomien, koulutettujen ja kouluttamattomien välille. Kirjoitus- ja lukutaito on passi yksilölliseen sosiaalisen nousun mahdollisuuteen. Lukutaito synnyttää koulutetut eliitit (ennen ne olivat pappeja, nykyään tutkijoita), jotka suunnistavat kohti valtakeskuksia.

Marshall McLuhan sovelsi Innisin ideoita nykyaikaisiin yhteiskuntiin. McLuhan teki Innisiä seuraten perustavanlaatuisen eron puheeseen ja kirjoitukseen perustuvien kulttuurien välillä. Hän keskittyi erityisesti siihen, mikä vaikutus uudella painoteknologialla oli keskiaikaiseen käsikirjoituskulttuuriin 1400-luvun lopulla. Uusi kirjaan perustuva kulttuuri levisi kaikkialle Eurooppaan 1500-luvulla ja loi kirjapainoja käyttäviä ‘tietoyhteisöjä’. McLuhanin mukaan tämä vauhditti Euroopan siirtymistä moderniin maailmaan. Myöhemmin hän *Understanding Media* -kirjassaan vertaili kirjapainokulttuureita nykyaikaisten viestimien (erityisesti radion ja television) uusiin elektronisiin kulttuureihin ja väitti, että jälkimmäiset pelastivat puheviestinnän käsikirjoitetun ja painetun viestinnän ylivaltaalta. McLuhan oli yksi ensimmäisistä jotka analysoivat moderneja medioita viestintäteknologian näkökulmasta. Hän tarkasteli ensimmäisenä medioita keskinäisessä riippuvuussuhteessa olevina viestintäteknologioina, joiden yhteisvaikutus on synnyttänyt modernit mediayhteiskunnat. McLuhan opetti meidät ensimmäisenä käsitteellistämään ‘mediat’ siten kuin me ne nykyään käsitämme.

McLuhanin merkittävin havainto oli ehkä se, ettei sähköisten medioiden vaikutusta enää voitu pitää kustakin yhteiskunnasta riippuvana. Uutta sähköisissä medioissa oli niiden maailmanlaajuinen vaikutus. Ensimmäistä kertaa historiassa ne loivat mahdollisuuden välittömään ja elävään yhteyteen lähettäjän ja vastaanottajan välillä heidän sijaintopaikoistaan riippumatta: mcluhanilaisittain, ‘maailmankylän’. Sähköisillä medioilla on vahva kyky muuntaa sosiaalisen ajan ja tilan ominaisuuksia. Tällä tavoin ne ovat osaltaan luomassa ja ylläpitämässä modernin elämän maailmanhistoriallista luonnetta (Giddens 1990). On yhä vaikeampaa olla tietämättä, mitä muualla maailmassa parhaillaan tapahtuu. Aika ja tila ovat dramaattisesti kutistuneet. Jokaisella meistä on maailma olohuoneessaan.

Inninin ja MacLuhanin lähestymistapa on syvästi historiallinen. Se käsittää historian ajanjaksoina, joita eri mediat dominoivat tai luonnehtivat: pienistä suulliseen tietoon perustuvista yhteiskunnista kirjoitustaidon perustuvien imperiumien kautta varhaiseen eurooppalaiseen kirjakulttuuriin, ja siitä nykyaikaiseen maailmanlaajuiseen elektroniseen kulttuuriin. Mediat eivät ole vain informaation neutraaleja välittäjiä, vaan niillä on ratkaiseva vaikutus siihen mitä, minkälaista ja

-laajuista informaatiota ne tuottavat. Tämän lähestymistavan arvo, joka kadotettiin hetkeksi 1970-luvulla, kun marxilainen teoria dominoi viestinnän tutkimusta, on saanut jälleen tunnustusta viime vuosina 'välineteoriassa' (Meyrowitz 1994).

Innisin ja McLuhanin näkökulmalla on kuitenkin rajoituksensa. Heitä voidaan kritisoida teknologisesta determinismistä (ks. esim. Williams, 1974, 13) Heidän ajattelutapansa tekee viestintäteknologioista välineitä, jotka näyttävät olevan välineiden tuottajien tekijöiden hallitsemattomissa. Mediat muokkaavat yhteiskuntia itsensä kaltaisiksi. Tällainen väite sulkee analyysin ulkopuolelle historian varsinaisen aineksen: ihmisten toiminnan, politiikan, sodan, kulttuurin ja viihteen. Käytämmekö me medioita vai käyttävätkö mediat meitä? Väite, jonka mukaan viestin sisältö on epäolennaista suhteessa välineeseen, ei kuitenkaan huomioi sitä, miten mediat ovat itse osa yhteiskuntien historiaa, ja miten niitä käytetään lukuisin eri tavoin lukuisia erilaisia tarkoituksia varten. Tällainen analyysi sivuuttaa täysin medioiden ja viestinnän poliittiset käyttötarkoitukset ja vaikutukset.

Lehdistö ja politiikka

Tutkittaessa kirjapainotaidon historiaa sen alkuvaiheissa missä maassa tahansa, yksi seikka nousee esiin kaikkialla: taistelu kirjapainojen kontrollista. Syytä ei ole vaikea ymmärtää. Kirjapaino oli uusi ja vaikutusvaltainen väline, joka mahdollisti informaation laajamittaisen välittämisen ja saatavuuden. Oli väistämätöntä, että uskonnollisilla ja poliittisilla johtajilla oli oma etu ajettavanaan silloin, kun he pyrkivät hankkimaan hallintaansa nämä tiedon ja keskustelun uudet välineet (Eisenstein 1979). Koko 1500-luvun kirjapainot Euroopassa näyttelivät tärkeää roolia uuden sota-aseen, propagandan leviämisessä. Sen tarkoituksena oli vihollisen tuomitseminen ja mustamaalaaminen. Hallitukset yrittivät pitää kirjapainot tiukasti valvonnassaan. Katolinen kirkko loi surullisenkuuluisan *Index Librorum Prohibitorum* -luettelon kirjoista, joita kirkon jäsenet eivät saaneet lukea kirkosta erottamisen uhalla. Englannissa ainoastaan hallitsija saattoi antaa luvan kirjapainojen perustamiseen ja toimintaan. Oxfordin ja Cambridgen yliopistopainot olivat ensimmäisten joukossa. Oxfordin toimilupa edellytti virallisten rukouskirjojen ja Englannin valtiokirkon auktorisoimien raamatunkäännösten julkaisemista.

Ensimmäiset sanomalehdet alkoivat ilmestyä 1600-luvulla. Useimmat lehdistöhistoriat käsittävät kohteekseen 'poliittisen lehdistön' (Koss 1981, 1984). Lehdistöhistorioitsijat tapaavat jakaa poliitikkojen kanssa käsityksen siitä, että sanomalehdet ovat ensisijaisesti poliittisen informaation ja keskustelun välittäjiä; tai jos näin ei ole, niin ainakin pitäisi olla. Sofistikoiduin tulkinta poliittisen lehdistön kehityksestä on Jürgen Habermasin kiivaasti kiistelty *Der Strukturwandel der Öffentlichkeit* (1962). Siinä Habermas kehitti teesin modernin edustuksellisen demokratian, yleisen mielipiteen ja sanomalehdistön kehityksen tiivistä yhteenkietoutuneisuudesta.

Habermas tarkastelee näitä kehityspiirteitä Ranskassa, Saksassa ja Englannissa 1700-luvulta lähtien. Hänen mukaansa julkisuus sen klassisessa merkityksessä kehittyi ensin Englannissa. Habermas kiinnittää huomiota etenkin porvariston nousuun 1700-luvun Englannissa. Porvaristo kehittyi merkittäväksi yhteiskunnalliseksi toimijaksi, koska se oli taloudellisesti riippumaton olemassaolevista valtaelitteistä (joihin kuuluivat maa-aatelisto ja varakkaat tilanomistajat). Se kehitti uusia itseymmärryksen muotoja, jotka saivat ilmaisunsa uusissa kirjallisissa muodossa. Näitä olivat erityisesti viikottain ja kuukausittain ilmestyvät aikakauslehdet, jotka muovasivat tapoja ja makuja. Myös moderni romaani toi esiin tämän uuden yhteiskunnallisen luokan tavallisten jäsenien elämänhistorioita heidän rooleissaan aviovaimoina ja -miehinä, rakastajina, vanhempina, poikina ja tyttärinä.

Jossakin vaiheessa tämä yhteiskunnallinen itseymmärrys, laajeni politiikkaan.

Habermasin mukaan klassinen poliittinen julkisuus syntyy 1700-luvun loppupuolen Englannissa. Tällä hän tarkoittaa meidän yleisenä mielipiteenä tuntemamme käsitteen syntyä. Uuden keskusteleavan yleisön muodostavat taloudellisesti riippumattomat miehet, jotka eivät kuitenkaan olleet osa vallitsevaa poliittista järjestelmää. Habermasin mukaan tämä yleisö oli kriittinen vallanpitäjiä kohtaan, ja vaatii poliittista muutosta ja uusia poliittisia oikeuksia sekä itselleen että muille. Tällöin syntyi historiallinen hetki, jolloin vaatimus edustuksellista, demokraattisesta poliittisesta järjestelmästä ensimmäisen kerran saavutti kriittisen pisteen Englannissa. Sanan- ja kokoontumisvapaus, oikeus perustaa yhdistyksiä ja järjestää mielenosoituksia, sekä äänioikeus universaaleina oikeuksina nousivat esille uudella poliittisen keskustelun avoimella ja rajoittamattoman julkisella foorumilla. Habermasin mukaan sanomalehdillä oli tärkeä rooli siinä mielipiteen muodostumisessa, levittämisessä ja keskustelussa, joka koskee poliittisia kysymyksiä. Sellaiset keskeiset kysymykset kuin 'yleinen etu' (public interest) ja 'oikeus tietoon' (the right to know), jotka ovat olennaisia kaikelle sanomalehdistön poliittisia ja demokraattisia tehtäviä koskevalle teorianmuodostukselle, syntyivät tuohon aikaan.

Habermas väittää, että kriittinen, keskusteleava yleisö on muuttunut (huonompaan suuntaan) 1800-luvun puolivälistä lähtien. Erityisesti lehdistön kaupallistuminen – sen tukeminen mainonnan kautta – on muuttanut aktiivisen, kriittisen ja keskusteleavan yleisön passiiviseksi, epäkriittiseksi kuluttavaksi yleisöksi. Julkisuuden periaate vapaana ja avoimena ideoiden ja mielipiteiden vaihtopaikkana on romahtanut. Sen sijaan julkisuutta hallitsevat yhtäältä yksityistä voittoa tavoitteleva tavaroiden vaihto ja kierto sekä toisaalta yksityinen kulutus.

Tämä väite, vaikkakin Habermas esittää sen tyylikkäästi, ei ole ainutkertainen. Brittiläisen sanomalehdistön kehityksen oppikirjamääritelmä esittää saman argumentin, vaikkakin johtopäätökset ovat erilaiset (Curran ja Seaton 1992). Habermasin teesiä on arvosteltu erityisesti kahdesta lähtökohdasta. Historiallisen kehityksen kuvaamista on kritisoitu siitä, että se esittää ja idealisoi valkoisen keskiluokaisen miehen mielipiteen yleisenä mielipiteenä ja sulkee näin pois muut, 'näkyvät' julkisuudet, erityisesti radikaalin työväenluokaisen julkisuuden (ks. E.P. Thompson 1968). Naistutkijat ovat kritisoineet naisten oireellista (ja systemaattista) poissaoloa julkisuudesta, koska heitä ei edes tunnusteta julkisuuden toimijoina (ja siksi heillä ei olekaan yleisiä eli julkisia oikeuksia). Tom Paine julkaisi vuonna 1776 poliittisen pamfletin *The Rights of Man*, joka oli voimakas vetoamus poliittisen muutoksen puolesta. Mary Wollstonecraft vastasi tähän *The Wrongs of Women* -kirjallaan.

Samaan aikaan Habermasin teesillä on vahva filosofinen tausta. Hän on huolissaan julkisuuden normatiivisista (ideaaleista) ehdoista, jotka perustuisivat keskusteleavan yleisön kaikkien jäsenten avoimelle, vapaalle ja rajoittamattomalle mielipiteenvaihdolle. Tässä yhteydessä Habermasia on kritikoitu yhden demokraattisen käytännön (suora, osallistuva demokratia) suosimisesta ja edustuksellisen (parlamentaarisen) demokratian aliarvostamisesta. Myös Habermasin mallin universalisoivat seuraamukset on kyseenalaistettu. Sen oletuksen mukaan keskustelu, joka perustuu ennalta sovituille rationaalisille menettelytavoille, on paras (tai sen pitäisi olla) ja ainoa tapa tehdä päätöksiä. Tapa, jolla Habermas määrittelee rationaalisuuden ('parhaan argumentin' voimana), määrää myös sitä, miten hän määrittelee julkisuuden viestintäkäytännöt. Myös tätä vastaan voidaan polemisoida. Habermasin mukaan 'todellinen' ja 'oikea' keskustelu on mahdollista vain keskinäisviestinnän kautta, kun ihmiset ovat toisilleen läsnä. Tästä seuraa, että mediat ovat väistämättä vääristyneen viestinnän välineitä, koska ne eivät pysty luomaan keskinäisviestinnälle tarvittavia ehtoja (ks. Calhoun 1992).

Habermasin alkuperäistä teesiä (jota hän sittemmin on modifioinut, Habermas 1992) vastaan on esitetty monenlaisia argumentteja. Se kuitenkin analysoi

modernin politiikan, lehdistön ja yleisen mielipiteen historiallista muotoutumista tavalla, joka hakee vertaistaan. Samalla se herättää kysymyksiä (kuten lähes kaikki lehdistöä koskevat analyysit) sanomalehden ja uutisen luonteesta: mikä on sanomalehti, mikä on uutinen? Nämä ovat itse asiassa äärimmäisen vaikeita kysymyksiä. Uutiset eivät ensisijaisesti viittaa tapahtumiin, vaan niiden kertomista-paan. On kysyttävä: minkälaisilla asioilla on uutisarvoa (ts. mikä on kertomisen arvoista uutisena)? Kenelle niillä uutisarvoa? Mikä on uutisenkertojan asema ja mihin se perustuu? Minkälaisia käytäntöjä toimittajat ovat kehittäneet uutishankintaa ja uutisten kertomista varten? Mitä tahansa uutiset ovatkaan, ne eivät ole sanomalehtien keksimiä. Kysymys on pikemminkin siitä, että jonakin historiallisena hetkenä sanomalehteä käytetään tietyllä tavalla, ts. taltioimaan ja välittämään jotakin, jota kutsutaan 'uutiseksi'.

Sanomalehdistön historiallisen kehityksen tarkastelu osoittaa, että lehtien sisältöä hallitsevat kolme kategoriaa: informaatio ja tiedotukset liike-elämästä (taloudelliset uutiset); politiikkaa koskeva informaatio ja keskustelu (poliittiset uutiset); sekä hieman epämääräisemmin, informaatio siitä 'mitä on ilmassa' (ajankohdattaiset human interest -uutiset). Nämä kategoriat sekoittuvat eri aikoina eri tavoilla (erilaisin painotuksin ja määrittäisin) erilaisia lukijakuntia varten. On olemassa sekä uutisia että mielipiteitä taloudesta, politiikasta, mutta myös siitä 'mitä on meneillään' noin yleensä ottaen (sanomalehtien juorufunktio on tärkeä eikä sitä pitäisi väheksyä). Kaikkina aikoina sanomalehtien keskeinen kysymys on se, kenelle ne on tehty: jokainen lehti lähtee liikkeelle tietystä lukijatyypistä, jolle sen sisältö, muoto, tapa ja tyyli (jota mm. Smith [1975] kutsuu 'sanomalehden ääneksi') on osoitettu. Kun tutkitaan lukijakunnan kehitystä tämän vuosisadan alusta, on otettava huomioon laajalevikkisten sanomalehtien uudet sisällöt (esimerkiksi erityisesti naisille suunnatut), mutta myös sivujen taitossa tapahtunut vallankumous (joka puolestaan tekee sanomalehdistä lukijaystävällisempiä ja helpommin luettavia).

Nämä näkökohdat on kyllä huomioitu muutamissa sanomalehtien historiaa käsittelevissä tutkimuksissa (esim. Williams 1962 ja LeMahieu 1988). Kuitenkin lehdistöhistoria ymmärretään edelleen nimenomaan lehdistön poliittisen funktion kautta. Tästä seuraa mm. se, ettei lehdistöä, joka ei täytä 'puhdasta' poliittista funktiota (populaari-, iltapäivä- tai sensaatiolehdet) pystytä vielääkään rationaalisesti ymmärtämään. *The Sunin* kaltaisia lehtiä vain ylenkatsotaan sen sijaan, että niitä pyrittäisiin vakavasti analysoimaan ja ymmärtämään.

Radion ja television julkisuus

Edellä käsiteltiin uudenlaisen poliittisen julkisuuden syntyä sen modernissa muodossa 1700-luvulla ja sen ilmenemistä etenkin kehittyvässä sanomalehdistössä. Mikä on ollut yleisradiotoiminnan vaikutus julkisuuteen tällä vuosisadalla? Väitän, että radio ja myöhemmin televisio ovat yhdessä luoneet uudenlaisen julkisuuden, jolla ei ole historiallisia edeltäjiä. Me olemme tutustuneet siihen, tunemme ja otamme sen jo annettuna. Tuttuudestaan huolimatta se on todella huomattava saavutus, jonka keskeiset ominaisuudet syntyivät tämän vuosisadan puoliväliin mennessä, mutta jotka kehittyivät täyteen mittaansa vasta viimeisten kymmenen vuoden kuluessa.

Yleisradiotoiminta käsitteen perinteisessä merkityksessä alkoi kaikkialla paikallisella tasolla, mutta muuttui, nopeammassa tai hitaammassa tahdissa, kansalliseksi järjestelmäksi. Vaikka yleisradiotoiminnan organisatorinen muoto vaihtelee maasta toiseen, sen toiminnan alkuaikoina taloudellisia ongelmia yritettiin ratkaista kahdella eri tavalla. USA:ssa yleisradiotoiminta rahoitettiin mainonnalla, ja siitä vastasi harvalukuinen joukko kansallisia kaupallisia lähetyserkkoja

(Smulyan 1994). Englannissa sen sijaan yleisradiotoiminta kehittyi valtion säätelemänä julkisena palvelutoimintana, joka rahoitettiin kuuntelijoiden vuotuisilla lupamaksuilla.

Kaikkiällä yleisradiotoiminnan tarjoama palvelu oli periaatteessa samanlaista – informaation ja viihteen yhdistelmää – vaikkakin sen koostumus ja sitä määrittelevät yhteiskunnalliset ja kulttuuriset arvot vaihtelivat maasta toiseen. Yleisradiopalvelujen kysyntä kasvoi nopeasti. Englannissa BBC aloitti jatkuvan lähetystoiminnan vuonna 1923. Vuoteen 1939 mennessä kuuntelijoiden määrä oli kasvanut nolasta 34 miljoonaan, yhdeksään miljoonaan kotitalouteen (71 prosenttia väestöstä). Kuudessatoista vuodessa yleisradiosta oli tullut kansallinen palvelumuoto, joka tavoitti kaikki yhteiskuntaluokat, miehet ja naiset, nuoret ja vanhat kaikkialla Englannissa. Ennen toista maailmansotaa radio oli ainoa englantilaisten kotitalouksien omistama aidosti nykyaikainen sähkölaite. Maassa oli 9 miljoonaa radiovastaanotinta; seuraavaksi yleisin sähkölaite oli silitysrauta, joita oli 6.5 miljoonaa.

Mihin ihmiset sitten 'virittäytyivät' radion avatessaan? Kyse oli aivan uudeltaisesta julkisuuden muodosta, jonka teknologia oli tehnyt mahdolliseksi ja jonka BBC synnytti Englannissa. Ymmärtääksemme tätä kehitystä meidän on kuviteltava millaista julkisuus oli ennen radion ja television tuloa. Mitä julkisuus on? Yhden määritelmän mukaan se muodostuu, kun joukko ihmisiä kokoontuu tiettyyn paikkaan, tiettyä aikaa ja tiettyä tarkoitusta varten (Habermasin porvarillinen poliittinen julkisuus oli yksi sellainen). Ennen yleisradiota kaikki julkisuudet olivat osajulkisuuksia: oli uskonnollisia julkisuuksia (kirkossakäyminen), poliittisia julkisuuksia (vaalitilaisuudet ja -kampanjat), kulttuurisia julkisuuksia (esimerkiksi erilaiset musiikkimaut), huvittelujulkisuuksia (teatteri, elokuva), urheilujulkisuuksia (jalkapallo, kriketti, hevosurheilu), lomaviettojulkisuus (merenrantalomat)... Keskeinen nimittäjä näissä kaikissa on se, että jäsenyys on tarkasti rajoitettua. Vain tietty määrä ihmisiä mahtuu kerrallaan kirkkoon, kokoussaliin, konserttialiin, teatteriin, urheilustadionille tai jopa uimarannalle – ja vain tietyllä määrällä ihmisiä on mahdollisuus osallistua tapahtumaan. Raha ja aika ovat välttämättömät edellytykset julkisiin tapahtumiin osallistumiselle.

Entä radio ja televisio? Ne tarjoavat taianomaisen, välittömän ja samanaikaisen osallistumismahdollisuuden kaikkiin mainittuihin julkisuuksiin: uskonnolliseen, poliittiseen, kulttuuriseen, ajanvietteelliseen, ja urheilulliseen. Olemme niin tottuneet tähän yhteiseen, jaettuun ja helposti saavutettavaan julkisuuteen, että olemme unohtaneet, kuinka uutta se on. Ja on tärkeää muistaa minkälaisesta julkisuudesta on puhe: yleisestä julkisuudesta. Aikaisemmin kaikki julkisuudet olivat intressijulkisuuksia: ne koostuivat ryhmästä ihmisiä, jotka jakoivat samat uskomukset, maun ja kiinnostuksen. Mutta radio ja televisio antoivat kaikille mahdollisuuden johonkin sellaiseen, joka oli ollut aikaisemmin vain pienten itse itseään täydentävien etuoikeutettujen vähemmistöjen saavutettavissa. Tällä tavoin erityisjulkisuudet ovat sulautuneet yleisjulkisuuteen, jota määrittävät monipuolinen ohjelmatarjonta sekä yleinen ja rajoittamaton saatavuus. Yleisradiotoiminnan demokraattinen ydin on juuri siinä, että se tarjoaa pääsyn julkisuuden kaikille alueille. Tarjoamalla poliittisia, uskonnollisia, sivistyksellisiä, kulttuuri- ja urheilutapahtumia sekä viihdettä kaikille (kenelle tahansa), yleisradiotoiminta demokratisoi julkisuuden ennennäkemättömällä tavalla.

Yleisradiotoiminnan alkuvuosina vastakohta tavallisten ihmisten rutiinientätymän elämän ja radion välittämien tapahtumien moninaisuuden välillä näkyi koskettavasti kuuntelijoiden kirjeissä BBC:lle. Ihmeenomainen tunne, joka on tuttua myös ihmisten suhtautumisesta televisioon sen toiminnan alkuvaiheissa 1950-luvulla, katosi kuitenkin nopeasti. Kuten myös muisto siitä, että yleisradioyhtiöiden täytyi taistella päästääkseen radioimaan erilaisia julkisia tapahtumia voimakaiden intressiryhmien vastustaessa sitä. Kirkot pelkäsivät, että radioidut juma-

lanpalvelukset karkottaisivat ihmiset pois kirkoista. Jalkapalloliiga oli huolissaan, ettei se saisi enää yleisöä otteluihinsa. Mitä politiikkaan tulee, kaikki ovat unohtaneet, että jo vuonna 1924 BBC ilmaisi kiinnostuksensa parlamentin istuntojen säännölliseen jokapäiväiseen radioimiseen. Kaikki puolueet hylkäsivät ehdotuksen, ja kesti vielä yli viisikymmentä vuotta ennenkuin alahuoneen istuntojen radiointi voitiin aloittaa. Televisiointi sallittiin vasta 1980-luvun lopulla. On tärkeää muistaa, että pääsy julkiseen tilaisuuksiin oli taistelukysymys: yhteisen julkisuuden muotoutuminen ei ollut millään muotoa luonnollista tai itsestäänselvää.

Kansallisten yleisradiojärjestelmien rooli niiden alkuaikoina oli keskeinen kansallisen identiteetin artikuloinnissa. Viime vuosien aikana (1960-luvulta lähtien) siirtolaisuus sekä yhteiskunnallisten asenteiden ja arvojen muuttuminen ovat muuttaneet yleisradiotoimintaa pluralistisemmaksi ja monikulttuurisemmaksi tarjoamalla suurempaa valinnanvapautta erikoistuville yleisöille. Yhtäältä on tapahtunut yleisöjen fragmentaatio pienempiin ja erikoistuneimpiin yleisöihin. Toisaalta yleisöt ovat, ylittämällä kansallisvaltioiden rajat, saavuttaneet pisteen, jossa tietyissä tilanteissa koko maailma on yhtäaikaaisesti niiden yleisönä.

Tämä kehitys on kiihtynyt 1960-luvulta lähtien kun teknologinen kehitys on luonut mahdollisuuden lähettää televisiosignaaleja maapallon kaikkiin kolkkiin. Mitä ovat maailmalaajuiset tapahtumat? Kun amerikkalaisten astronauttien ensimmäiset askeleet kuun pinnalla televisioitiin vuonna 1970, lähetystä seurasi 500 miljoonaa ihmistä. Kymmenen vuotta myöhemmin Charlesin ja Dianan häitä katsoi yli miljardi ihmistä.

Aika, mediat ja historia

Medioiden ja niiden erilaisten vaikutusten historian lisäksi tarkastelen vielä ajan problematiikkaa ja sitä, kuinka aika näyttäytyy medioissa. Ensimmäinen kysymykseni koskee käsitystä ajan kulusta ja toinen ajan yksikköjä.

Aika voidaan käsittää kahdella näennäisesti vastakkaisella tavalla: lineaarisena ja syklisenä. Lineaarinen aika on yhdensuuntaista ja palautumatonta. Siksi sitä joskus kutsutaan 'ajan nuoleksi'. Kertomukset ovat lineaarisia: niillä on alku, keskivaihe sekä loppu, ja narraatio liikkuu alusta päätelmän kautta loppua kohden. Aika yhden päivän aikana toimii samoin: aamu, keskipäivä ja ilta. Kuitenkin asia näyttää erilaisena, kun verrataan päiviä toisiinsa: päivät seuraavat toisiaan syklisesti, loppumattomana toistona. Toisin kuin lineaarinen, syklinen aika näyttää olevan palautuvaa. Jokainen päivä on uusi alku. Ihmisinä me joudumme kokemaan lineaarisen ja syklisen ajan vastakohtaisuuden. Ihmiselämä on tietystä mielessä perustaltaan lineaarista. Elämä on yhdensuuntainen katu, syntymästä kuolemaan. Kuitenkin jokapäiväinen elämämme on perusolemukseltaan syklisiä. Me elämme päivien, viikkojen, kuukausien ja vuosien toistuvan ja rutiininomaisen syklin mukaan.

Kun pohdimme, miten aikaa voisi mitata, käytössämme olevat käsitteet ovat varsin erilaisia. Päivät, kuukaudet ja vuodet näyttävät ajanmittaamisen 'luonnollisilta' yksiköiltä; tämä tarkoittaa sitä, että ajan mittaaminen pohjautuu havainnoitavaan luonnolliseen ilmiöön. Päivä ja yö ovat selkeästi tällaisia (auringon nousu ja -lasku). Kuukausi perustuu kuun suurenemiseen ja pienemiseen (kuunkierto); vuosi on se aika, jonka maa käyttää auringon kiertämiseen (aurinkovuosi) Muut ajan yksiköt – sekunnit, minuutit ja tunnit – on muutettu täsmällisiksi, abstrakteiksi ja 'tyhjiksi' mekaanisiksi yksiköiksi, joita mitataan kelloiksi kutsutuilla laitteilla. Entä miten ymmärrämme sellaiset määreet kuin 'nyt', 'silloin', 'menneisyys', 'nykyisyys' ja 'tulevaisuus'? Näillä termeillä on tuskin merkitystä muuten kuin suhteessa meihin itseemme käyttäessämme niitä. Ne viittaavat ajan eksistentiaaliseen (fenomenologiseen) käsittämiseen sellaisena kuin se näyttääytyy

omassa maailmasuhteessamme. Maailmamme on aina nykyisyydessä, nykyhetkessä; sen menneisyys on aina takanapäin, sen tulevaisuus on aina edessämme.

Historioitsijat joutuvat aina vastaamaan omasta nykyisyydestään kysymyseen, miten menneisyys voidaan pilkkoa käsitettäviin yksikköihin. Millaisia ovat ajanjaksot, joita he käyttävät? Tämän kysymyksen esitti ranskalainen historioitsija Fernand Braudel, joka erottaa kolme aikamäärettä: lyhyen, keskipitkän ja pitkän aikavälin. Lyhyttä voidaan luonnehtia tapahtumien historiaksi. Keskipitkä on syklinen, kuten jossakin suhdanneilmiössä, esimerkiksi hintojen nousun ja laskun vaihtelussa. Pitkä aikaväli on jotakin, joka liittyy ihmisen toimintaa sääteleviin rakenteellisiin rajoitteisiin. Tämä voidaan sanoa myös toisin: lyhyen aikavälin tapahtumat ovat lineaarisia, keskipitkä ajanjakso on syklinen, kun taas pitkän aikavälin tapahtumat ovat Braudelin mukaan 'liikkumattomia'.

Braudelin mukaan pitkä ajanjakso (*longue durée*) muodostaa inhimillisen toiminnan rajan ja on tärkeää huomata, miten hän määrittelee sen käyttämällä tilan käsitettä. Hänen ajattelunsa muistuttaa tässä kohtaa Harold Innisiä, joka – kuten olemme huomanneet – myös käsitti ajan ja tilan asettavan rajat organisoituneelle ihmisen toiminnalle. Mutta siinä missä Innis painotti saatavilla olevan viestinnän eri muotoja, Braudel puhuu alueen maantieteestä, joka pitää sisällään sellaiset elementit kuin ilmaston ja käytettävissä olevat ruokavarat. Ne määrittävät perustavalla tavalla sosiaalisen elämän mahdollisia muotoja. Tietynlaiset viljalajit ja kotieläimet, tietyt ilmastotyytit synnyttävät erilaisia organisoituja sosiaalisia elämänmuotoja, kuten laiduntamiseen ja paimentolaisuuteen perustuvat, kaupunkimaiset ja maaseutumaiset jne. elämänmuodot. Tätä Braudel kutsuu vertauskuvallisesti 'pitkän aikavälin vankilaksi' (Braudel 1980, 34).

Mediat ja niiden aikamääreet

Mielestäni on hyödyllistä ajatella että nämä kolme erilaista aikaväliä liittyvät aina yhteen ja ovat alati läsnä yhteisöissä. Keskeinen kysymys on tietenkin se, että ne näyttäytyvät eri tavoin. Miten mediat suhtautuvat niihin? Ei ole vaikea huomata, että medioiden maailma edustaa lyhyttä aikaväliä kun taas päivittäiset sanomalehdet edustavat braudelilaista 'tapahtumien historiaa'. Sekä suuret että pienet tapahtumat, lähellä ja kaukana, ilmestyvät rutiininomaisesti ei vain uutisina, vaan monilla muillakin tavoin, erityisesti radiossa ja televisiossa. Braudel kirjoitti tekstinsä vuonna 1958, jolloin Ranskassa ei ollut vielä televisiota. Myöhemmin hän olisi varmasti analysoinut sitä television elintärkeää osuutta tapahtumien muovaamisessa, jonka se jakaa lehdistön kanssa.

Braudel ehdottaa, että 'tapahtumien historian' aikaväli on kaksikymmentäneljä tuntia. Tätä voidaan mielestäni soveltaa medioihin: se on perustava aikaväli, jonka sisällä ne toimivat. Radion, television ja sanomalehtien maailma perustuu aina tähän hetkeen. Se, mikä yhdistää ne toisiinsa ja se mikä erottaa ne muista viestimisistä kuten elokuvasta, musiikkiteollisuudesta jne. on päiväkohtaisuus. Vaikka tämä saattaa tuntua itsestäänselvydeltä, se on olennaisen tärkeää: se mikä kytkee meidät sanomalehtiin, radioon ja televisioon niiden käyttäjinä on juuri niiden päiväkohtaisuus. Käytämme kaikkia niitä päivittäin samalla tavoin, samaa tarkoitusta varten. Yhdessä ja erikseen, ne otetaan itsestäänselvinä päivittäisinä resursseina, joita kaikki käyttävät tiedon, viihteen, rentoutumisen ja nautinnon välineinä. Suurin osa historioitsijoista ja viestinnän tutkijoista unohtaa sen, miten ja miksi päiväkohtaisuus saavutetaan sanomalehtien, radion ja television tuotannossa. Kun ymmärrämme niiden perustavan päiväkohtaisen luonteen, olemme ottaneet pitkän harppauksen kohti medioiden merkityksen ymmärtämistä (Scannell 1996).

Ajan syklinen kuluminen näkyy radiossa ja televisiossa kun siirrymme päivä-

kohtaisuuden yli, viikkojen, kuukausien ja vuodenkierron aikaväleihin. Kuten olen osoittanut, BBC on Englannissa luonut aivan uudenlaisen yhteisöllisen, julkisen ja kansallisen elämäntavan. Mielestäni on tärkeää pohtia tämän kollektiivisen julkisuuden luoman aikarakenteen yhteiskunnallisia vaikutuksia. Radio ja televisio loivat uudenlaisen kalenterivuoden käsitteen, 'ohjelmavuoden'. Tämä perustuu luonnollisiin ajallisiin sykleihin, kuukausiin ja vuosiin, vuodenaikojen vaihteluun. Se on tapa säännellä ja valvoa pitkällä aikavälillä uskonnollisen ja yhteiskunnallisen elämän moninaisia päämääriä. Se ei ainoastaan organisoisi ja koordinoisi sosiaalista elämää, vaan myös luo uusinnettavia sisältöjä, ennakoitavia nautintoja, odotuksien horisontin. Anthony Giddensin mukaan se on "yksi keino ilmaista sosiaalisen elämän ajallisuus sekoittamalla nykyisyys tradition edustamaan menneisyyteen, jossa elämän sykliisyys on määräävää" (Giddens 1979, 201).

Televisio ja radio erottavat myös viikonlopun työpäivistä. Lauantai- ja sunnuntai-iltapäivisin mediat täyttyvät urheilusta. Sunnuntaita pidetään uskonnollisena pyhäpäivänä, vaikkakaan ei enää samassa määrin kuin ennen. Viikonlopun ohjelmatarjonta poikkeaa jonkin verran viikon ohjelmatarjonnasta, tarjoten mahdollisuuden rentoutumiseen, perheohjelmiin jne.

'Pitkä ajanjakso' näyttäytyy perustavana rajaviivana tai pakotteena sekä jokapäiväisessä ohjelmistossa että viikko- ja kuukausittain etenevässä syklisessä ohjelmasuunnittelussa. Päivittäisen ohjelmatarjonnan rakenne näyttäytyy liikkumattomana ja muuttumattomana. Miten se voisi toisin ollakaan, jos mittatikkuna käytetään sellaista ajan aspektia jota Braudel ei käsittele, mutta johon olen viitannut aiemmin tässä artikkelissa, nimittäin inhimillistä, eksistentiaalista aikaa – meidän elinaikaamme. Kuinka ihmiset käyttävät aikansa? Kysymys on aina askarruttanut yleisradioyhtiötä, ja esimerkiksi BBC on tutkinut yleisön ajankäyttöä jo 1930-luvulta lähtien. Sen kaksi viimeisintä tutkimusraporttia, *The People's Activities and Use of Time* sekä *Daily Life in the 1980s* (BBC 1979) kartoittivat kattavasti yli viisivuotiaiden englantilaisten ajankäytön. Ne paljastavat sen, miten ihmiset käyttävät aikaansa, lineaarisesti päivittäin ja syklisesti kuukaudesta toiseen.

Päivittäisen syklin aikana voidaan huomata kolme ajankäytön 'sumaa', jotka ovat helposti erotettavissa. Ensinnäkin, 'uusintamisaika' eli välttämätön aika unta ja fyysisen kunnon ylläpitoa varten. Toiseksi, 'pakkoaika' eli aika jonka vietämme toimistoissa, tehtaissa, kouluissa tai kotona. Kolmanneksi, 'harkinnanvarainen' eli vapaa-aika, henkilökohtaisia harrastuksia ja rentoutumista varten. Viimeisessä kategoriassa käytettävissä olevan ajan määrä on riippuvainen kahdesta ensimmäisestä kategoriasta, jotka siksi ovat erityisen kiinnostavia yleisradioyhtiöille. Niiden on "ennen muuta tiedettävä, kuinka monella ja minkä tyyppisellä ihmisellä on mahdollisuus kuunnella radiota tai katsella televisiota" (BBC 1979:9). Näistä tutkimuksista käy ilmi, kuinka ajankäyttö on riippuvainen ihmisten elämää eri vaiheissa säätelevästä elämänrytmistä. *The People's Activities and Use of Time* osoittaa selvästi, miten erilaisia ihmisten ajankäyttötavat ovat heidän eri elämänvaiheissaan. Kysymys on ennen muuta elämäntilanteesta (yhdistävinä tekijöinä ikä, sukupuoli, ammatti ja siviilisääty), joka määrittelee 'ajan maantiedettä' – sitä miten ihmisten päivittäinen ajankäyttö lomittuu radion ja television kuunteluun ja katseluun.

Johtopäätös: medioiden huolirakenne

Olen tässä artikkelissa käsitellyt lukuisia historiaa, aikaa ja medioita sekä niiden keskinäisyhteyksiä koskevia kysymyksiä. Yksi tärkeä teema yhdistää kaikki käsittelemäni kysymykset. On kyettävä tekemään ero 'suurten tapahtumien' ja niiden tapahtumahistorian (histoire événementielle) sekä erilaista rytmiä noudattavan tapahtumaköyhän arkielämän välillä. Jokaisella niistä on erilainen 'huolirakenne'

(*care structure*) (lainataksemme Heideggerin termiä). Jokaiselle on erilaiset kiinnostuksen kohteet, sitoumukset ja velvoitteet. Yksi näyttäytyy 'suurten miesten', heidän poliittisen toimintansa ja sodankäyntinsä huolirakenteena. Toinen näyttää arjen huolirakenteena: sitoumuksina ihmissuhteissa, perhe- ja työelämässä. Ennen medioiden syntyä jokainen näistä huolirakenteista näyttäytyi erillisenä: yksi julkisuutena, toinen yksityisyytenä. Se mikä sanomalehdissä ja yleisradiotoiminnassa on uutta ja erikoista on niiden mukanaantuma uudenlainen julkisuus. Tässä julkisuudessa eri huolirakenteet kohtaavat ja vaikuttavat toisiinsa, toistensa arvoihin ja sitoumuksiin. Jokapäiväinen elämä tulee tällä tavoin historiallistetuksi joka päivä.

Me emme yleensä ajattele radiota, televisiota ja sanomalehtiä mitenkään erityisesti. Ne pidämme niitä jokapäiväisinä, arkisina ilmiöinä, joiden sisällöt esittävät meille tavallisia jokapäiväisiä asioita. Arkiset asiat tulevat meille merkityksellistetyiksi radion, television ja sanomalehtien esittämällä tavalla. Juuri tämä jokapäiväinen 'maailmallisuus' yhdistää kaikkia kolmea mediaa: meidän lakkaamattomat kiinnostuksemme, huolestumisemme, sitoutumisemme, osallistumisemme, huomiointimme, huomauttelumme, arviointimme, syytöksemme, pilkkamme, huvituksemme – kaikki nämä ovat luonteenomaisia arkiselle tavallemme lukea, kuulla ja katsella medioita. Väitän, että juuri tämä oikeuttaa käyttämään yhteistä käsitettä 'mediat' viittaamaan sekä sanomalehdistöön että radioon ja televisioon. Niitä yhdistää sama päivittäisyyden huolirakenne sellaisena kuin se, eri muodoissaan, näyttää päivästä toiseen. Jokaisella päivällä on omat ongelmansa, sen 'tässä ja nyt'-asiat; tämä on päivittäisyyden varsinainen ja sen omin huolirakenne. Mutta samanaikaisesti jokainen päivä on myös muutoksen tilassa: se loittonee eilisestä ja lähestyy huomista. Päivittäisyyttä määrittävät ajan moninaiset rytmit ja olemisen tavat. Miten, sen voi meille osoittaa medioiden historiallinen tutkimus, koska niiden huolirakenne on juuri niiden päivittäisyydessä.

SUOMENTANEET HANNU NIEMINEN JA TERHI RANTANEN

Kirjallisuus

- BBC (1979)
The People's Activities and Use of Time. London: BBC Publications.
- BBC (1984)
Daily Life in the 1980s. London: BBC Publications.
- Braudel, Fernand (1980)
On History. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Burke, Peter (1992)
History and Social Theory. Cambridge: Polity Press.
- Calhoun, Craig (1992)
Habermas and the Public Sphere. London: MIT Press.
- Crowley, David & Mitchell, David (1994)
Communication in a Post-Mass Media World. Teoksessa: David Crowley & David Mitchell (toim.)
Communication Theory Today. Cambridge: Blackwell.
- Curran, James & Seaton, Jean (1992)
Power Without Responsibility. London: Methuen.
- Dahl, Hans Fredrik (1994)
The pursuit of media history. Media, Culture and Society, Vol. 16, 551-563.
- Dayan, David & Katz, Elihu (1992)
Media Events. Cambridge: Mass.: Harvard University Press.
- Eisenstein, Elisabeth (1979)
The printing press as an agent of change: communications and cultural transformations in early modern Europe. 2 vols. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, Anthony (1979)
Central Problems in Social Theory. London: Macmillan.
- Giddens, Anthony (1984)
The constitution of society: outline of the theory of structuration. Cambridge: Polity Press.

- Giddens, Anthony (1990)
Modernity and its Consequences. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (1988)
The Structural Transformation of the Public Sphere. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (1992)
Further reflections on the public sphere. Teoksessa Craig Calhoun (toim.) Habermas and the Public Sphere. London: MIT Press.
- Harvey, David (1988)
The Condition of Postmodernity. Oxford: Blackwell.
- Heidegger, Martin (1962)
Being and Time. Oxford: Blackwell.
- Hobsbawn, Eric & Ranger, Terence (1983)
The Invention of Tradition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Innis, Harold (1950)
Empire and Communication. Oxford: Oxford University Press.
- Innis, Harold (1951)
The Bias of Communication. Toronto: Toronto University Press.
- Koss, Stephen (1981, 1984)
The Rise and Fall of Political Press in Britain (2 vols). London: Hamish Hamilton.
- LaMahieu, D. L. (1988)
A Culture of Democracy. Oxford: Oxford University Press.
- Marx, Karl (1851/1990)
Louis Bonaparten brumairekuun kahdestoista. Teoksessa: David McLellan Karl Marx: elämä ja teokset. Suom. Antero Tiusanen. Helsinki: Love kirjat.
- McLuhan, Marshall (1962)
The Gutenberg Galaxy. Toronto: Toronto University Press.
- McLuhan, Marshall (1964)
Understanding Media. New York: McGraw-Hill.
- Meyrowitz, Joshua (1994)
Medium Theory. Teoksessa David Crowley & David Mitchell (toim.) Communication Theory Today. Cambridge: Polity Press.
- Rowbottom, Sheila (1963/1968)
Hidden From History. Harmondsworth: Pelican Books.
- Scannell, Paddy (1988)
Radio Times. The temporal arrangements of broadcasting in the modern world. Teoksessa: Phillip Drummond & Richard Paterson (toim.) Television in Transition. London: BFI.
- Scannell, Paddy (1992)
Public service broadcasting and modern public life. Teoksessa: Paddy Scannell, Philip Schlesinger & Colin Sparks (toim.) Culture and Power. London: Sage.
- Scannell, Paddy (1993)
Time, Space and Media. Teoksessa: K. Skretting (toim.) Kringkasting og kino. Oslo: University of Oslo Press.
- Scannell, Paddy (1996)
The Carestructures of Radio and TV (painossa).
- Smith, A.C.H. with Elizabeth Immirzi and Trevor Blackwell (1975)
Paper Voices: The Popular Press and Social Change 1933-1965. London: Chatto & Windus.
- Smuluyan, Susan (1994)
Selling Radio. The Commercialization of American Broadcasting, 1920-1934. Washington: Smithsonian Institute Press.
- Startt, James D. & Sloan Wm. David (1989)
Historical Methods in Mass Communication. Hillsdale: Erlbaum.
- Stone, Lawrence (1970/1979)
The Family, Sex and Marriage, 1500-1800. Harmondsworth: Penguin Books.
- Thompson, E. P. (1963/1968)
The Making of the English Working Class. Harmondsworth: Pelican Books.
- Williams, Raymond (1965)
The Long Revolution. Harmondsworth: Pelican Books.
- Williams, Raymond (1974)
Television, Technology and Cultural Form. London: Fontana.